

ISESKROG

MARGRETHE TJALVE

SKOLE KJØ

Roman

FORLAGET VANDKUNSTEN

ISE-SKROG: Gammel dansk betegnelse for tynd is over bar jord i frost.

*Is-skrog, et. (ogs. Ise-, se ndf.). (jf. isl. isskrof samt Skrogis; nu ikke i rigsspr.) tynd, usikker is; dels om den is, der ved tøbrud (om foraaaret) er blevet tynd og usikker (Moth.157), dels om tynd nyis, (hvid) is, hvorunder vandet er løbet bort olgn. Is-. Moth.157. Langebek.Lex.177c. Baud. H.369. *Hvad er det dog alt, | Som Verden opsinker med fager Gestalt? . . | Det er jo kun Ise-skrog (Salm Hus.482.2: Gyngiis), Skarn og Fortred. Kingo.253. Deres (dvs.: de cykler, der bruges om vinteren) Ringe skal knase over frosne Hjulsfors Iseskrog i Januar og Februar. Børup. (DagNyh.²⁹/₁₀1924.7.sp.6).*

– Ordbogsopslag fra ODS bind 9, 1927

Pludselig brast hendes Ansigt, ligesom nattegammel Is på en Pyt brast, når jeg som Dreng kastede en Sten i den. Det opløstes, det blev som et Stjernebillede, der skælver i Verdensrummet.

Karen Blixen: *Drømmerne*

PROLOG

Vaagan, Lofoten november 1710

Klokkeringning. Den, der vækker om morgenen og den, der vækker til gudstjeneste. To forskellige rytmer. Inde i gården skærmet for blæstens hujen hendes fødders trav på pigstenene og blandingen af den lette knasen og huller fyldt med vand, der slubrer op om støvlerne. Paul hopper op og ned på hendes arm, hun må mase ham ind til sig for at kunne se. Uden for gården mødes hun af vindens brus og brændingens klasken mod stenene ind i vigen, det er lyden af jern mod jern og suget, småstenenes raslen, når bølgen trækker sig tilbage. Mågernes skrig bliver stikkende i halsen på dem, når de næsten står stille i luften, indtil de finder en luftlomme og bøjer af og lader sig bære af vinden, der ikke tåler modstand.

Inde i kirken sætter hun sin byrde ned, Paul laller af tilfredshed. Hun hilser på andre kirkegængere, mens hun løsner knuden på det store sjal. De nejer og ønsker Guds fred; hun nikker til gengæld. Der er ikke meget Guds fred i det vejr. Da hun går op i kirken med Paul ved hånden rusker vinden i det utætte rum. Bådene ligger i vigene trukket godt op på land. Fem fingre land mod havet. Ran kalder man ham. Der er sjældent kvinder i de både, hun ved jo selv, at det giver dårlig fangst, men i dag er de med.

Kirkerummet er råkoldt og fugtigt, endnu lader sneen vente på sig, men hverdagsregn har de så rigeligt. Hun holder Paul i hånden, at han ikke skal falde, 1½ år og stadig ikke sikker på foden. Mon han bliver en artig fisker med den lange krop? Han skal selvfølgelig være præst som sin far.

På første række sidder de som altid. Den faste plads, ligesom hendes mor i Harstad kirke. Men her er der ingen lensmand, og så er pladsen på første række til lensmandens datter, Hans Egedes kone. Dorothee de Fine tror, hun er meget finere; men hun kommer ikke gerne i kirke hos Hans, efter at han gav hende afslag; den gamle præstekone med stort hus og meget guld. Hun vil ikke have besøg af Gertrud, men der kommer nu og da andre sejlende. Sognepræst Parelus tager altid ind hos hende, når han kommer for at forrette en af sine sjældne gudstjenester. Når han skal indsamle sin tiende. Hvis de bare selv havde sådan en guldbusk i haven, de kunne plukke, når de havde lyst.

Gertrud vender sig og hilser på Ane, der sidder et par stole bagved hende. Hun kommer til præstegården en gang i næste uge for at hjælpe med juleforberedelserne.

– Tirsdag?

Ane nikker kraftigt, selvfølgelig!

Der er kommet mange i dag; de der sidder yderst mod væggen kan ikke undgå at blive våde af dryppet fra hullerne i taget, der samler sig i siden, hvor det kan komme igennem det flade træloft.

Da hun vender sig om igen, er Hans kommet på plads; han knæler i bøn på sin lille taburet ved siden af alterskranken vendt mod alterbilledet. Paul er på vej op til ham, hun når ham i sidste øjeblik. Hun svinger ham rundt en gang, før de går ned til bænken.

De synger Thomas Kingo: Sorrig og Glæde. Ordene er fulde af anger og fortrydelse, livet så herligt og alligevel varer det ikke. Man kan høre dansemelodien gennem orglets langstrakte toner, bælgen puster og er næsten ved at give op. Med en smule mere rytme ville man kunne slå takt, en hvirvlende, stampende takt, nu fri af hinanden,

rundt i en ring og så igen foran en ny partner, man løfter hovedet, ser ham ind i øjnene, tager hans hånd og rundt igen. De er kommet til Abrahams skød, og orglet trækker tonerne endnu længere, det gode liv er forbi, men så er der jo Abrahams skød.

Hun lægger Paul til rette på sit, han må gerne sove nu.

Hans læser fra alteret. Spægelse og venten. Snart jul, men først grisen, der skal slagtes. Blot Ane kommer tidligt tirsdag, så hun kan tage hånd om det, og Mari kan hjælpe. Nu har hun trods alt to unger at tage sig af, så ingen forventer vel, at hun står der i det store kjøleforklæde. Brysterne er begyndt at spænde, hun skal bare tænke på Niels, så kommer det. Hvis det ikke var her i kirken, kunne hun lette trykket ved at give Paul lidt. Medisterpølse og blodpølse. Ane kommer også for at hjælpe med bagningen om fjorten dage. Gertrud bevæger mekanisk læberne, salmen slæber sig af sted. Om fjorten dage er det de dejlige adventssalmer.

Orla sidder længere nede i mandssiden, Maren sidder altid på samme række i kvindesiden. Hvorfor har de ikke været forbi for at fortælle nyt fra Bergen, det er jo flere dage siden, Orla sejlede ind? Andre har talt med dem. Hun var selv optaget af Niels, og Hans var på udebesøg, da båden ankom. Orla har også haft godt salg, og både han og hans mænd er ganske tilfredse. De plejer at besøge præstens som de første.

Vinden tuder gennem rummet. Hun skutter sig. Gengangere på kirkegården ved nattetid. Grå skygger, der ikke kan finde fred i graven. Det er dog værre fat med de levende, som ikke har et mål med deres liv, og som altid er på vej mod noget andet.

Hans er under salmesangen kommet op på prædikestolen. Han synger stadig for med sin kraftige stemme,

mens han slår op i kirkeordinanten og lægger prædikenen, der er på løse ark, til rette på pulten. Hans blå øjne lyser i halvmørket, da han ser ud over menigheden. Lyden af de mange skramlende støvler, da de rejser sig for at høre evangeliet til 22. søndag efter Trinitatis det Herrens år 1710. Matthæus skriver. Hun sidder ned for ikke at forstyrre Paul.

Han læser evangelieteksten med stærke betoning, gestikulerer med den ene hånd. Da han ser op, sætter hans øjne sig i hendes.

Han taler om at være en andens næste. At Gud kan mærkes i kærligheden, som man modtager fra den anden. Igen rammer hans blik hende. Han har talt sig varm, og parykken har flyttet sig. Med den ene hånd holder han fast i manuskriptet, mens den anden slår i luften for at markere pointerne.

Hans er en rastløs mand. Dagen igennem optaget af talrige gøremål. Hun ser stjålent på de omkringsiddende. Alle er vendt mod præsten deroppe. Paul rører på sig. Hun lægger en beskyttende arm rundt om ham, så han med et tilfreds suk sover videre. Hans taler om at åbne sig for hinanden i kærlighed, at se hinandens nød. Hun har hørt prædikenen aftenen før.

Det varede en rum tid, før de fandt hinanden. Men natten løser det bundne. Hans slutter med et amen. Igen ser han på hende. Hun nikker. De er et stykke inde i den næste salme, før hun synger med.

De rejser sig for at få velsignelsen. Hun lægger forsigtigt Paul fra sig, han vågner ikke. Det er som en omfavnelse at blive velsignet i kirken. Selv tagdryppet må stoppe et kort øjeblik.

Et stykke fra døren står Orla og Maren. Men det er umuligt at komme derhen. Mange er mellem dem. De

sidder fast i kirken som en prop, strømmen af mennesker flytter sig ikke. Orla taler ophidset til de nærmeststående. De tavse mennesker lytter. Den fredelige søndagsstemning er forsvundet, og en bølge af forargelse forplanter sig gennem kirken. Hun hilser til lykke og velsignelse, længere henne ser hun kun deres rygge.

Kan det være noget med Parelius, måske endnu et sagsanlæg? Nu tier orglet, så man hører, at flere taler i munden på hinanden. Kan det være den sidste sag fra foråret, hvor Hans kun blev idømt fire rigsdaler i bøde til trods for, at han havde været i håndgemæng med Parelius for at afskære ham fra alterskranken? Det er ikke retfærdigt, at Parelius skal have otte gange mere tiende end dem, når han kun kommer to gange om året i kirken. Er de gentagne stridigheder alligevel blevet en for mange? Men det er på den anden side ikke Bergens-bispens sag, så det må være noget andet derfra.

En smal åbning viser sig foran hende, og hun presser sig igennem med Paul i favnen.

– Hvad nyt fra Bergen, Orla?

– Vi har en sag, vi gerne vil tale med præstens om! I præstegården er der vel plads til alle?

Gertrud ser hen på Hans i døråbningen. Han står så alene uden den sædvanlige ring af mennesker, der vil hilse på præsten. Han nikker.

Fri af kirkens læ møder blæsten dem stik imod med fuld styrke. Sand pisker gennem luften, hun må skærme øjnene. Stien er opblødt af regnen, et ælte.

Vejen hen til præstegården er uendelig. Hun higer mod den ludende toetages bygning, der tårner sig op foran dem, men kan ikke komme forbi de mange mennesker, en menneskeslange, der bugter sig vej.

Omsider inde på gårdspladsen. Vindens hylen bliver fjern. De viger til side for hende, forsigtigt, de runde pigsten tager ikke hensyn til fødderne. Fra stalden brøler en ko. Paul hopper ned fra hendes favn og stavrer ud i køkkenet, hvor pigen venter. Inde i forstuen bliver der en skubben og gniden, mens folk tager deres støvler af.

I storstuen er der ikke tændt op, den grå dag kaster ikke meget lys ind ad vinduerne. Gulvet giver sig under fødderne, ingen sætter sig på stolene omkring bordet i midten. På nær nogle få er alle vejet ud til kanten af rummet. Som en skyggehær langs væggene.

Da hun vender sig mod Orla, bliver han rød i ansigtet og retter sig op.

– I Bergen snakkede alle om en præst, en præst fra Nordland, der vil til Grønland for at missionere. Vores præst!

Hun hører stilheden. Alle ansigter er vendt mod Hans, øjne som runde huller, mundene som streger, hovederne er glober i mange farver, måner der svæver i rummet.

– Til Grønland? Du må have taget fejl, vi hører jo hjemme her!

Maren ved siden af ham nikker bekræftende. Hans, hun kan ikke fange hans øjne. At komme over til ham er at svømme gennem grød, den hænger ved, hun kommer næsten ikke ud af stedet. Da hun står overfor ham, giver knæene efter, hun griber fat i ham og retter benene op. Han gør sig fri og vender sig mod forsamlingen. Gradvist trænger hans ord ind; breve til biskopperne om de gamle nordboere i Grønland. At ingen ved besked om deres skæbne.

– Jeg kan ikke lade disse stakkels mennesker dø i det vilde land uden at forsøge at komme dem til hjælp. For min samvittigheds skyld, som kristen og præst.

– Men os, din menighed, hvad har du tænkt om os?

Flere nikker anklagende, hvad med dem?

Med glød i stemmen forklarer han.

– I er alle min elskede hjord, men det er det ene får, der er borte, som jeg som hyrde skal lede efter, hvis jeg som en sand kristen skal handle som Kristus. Her gælder ingen undskyldning.

– Men Gud kræver dog ikke sådan noget af en præst, der har en menighed! Hvad med menigheden, om den for vild, fordi du ikke passer den? Ingeborg fra Åsen har en svag metallisk klang i stemmen.

Menigheden går. Uden mange ord siver de ud af stuen, skramler i forstuen med fodtøjet; så bliver der stille.

De har ikke mælet et ord, nu gør Hans en svag bevægelse mod hende. Da hun ser på ham, går han et skridt baglæns, så står han fast naglet til gulvet og møder blikket med en trodsig mine.

Han følger efter hende ud i køkkenet. Pigen har Niels på armen, han er vågen. Han bliver, mens hun ammer drengen. Hun vender sig væk fra ham. Han har vildledt hende! Han væver abstrakte drømme ind i himlen, mens hun sidder med to små. Grønlænderne – og han taler om ansvar!

Niels drikker vældigt, forspiser sig også og kaster straks en stråle mælk op, tager derefter fat med fornyet energi. Paul kommer stolprende. Han protesterer, da pigen vil tage ham, hun lader ham være med et blik fra Gertrud. Han stiller sig ved hende og holder fast i kjolen. Hvor har den mand sine tanker? Er han kun optaget af sin egen ærgerrighed? Tror, at hans såkaldte Kristi efterfølgelse skal bestå i at udsætte sig selv for en stor prøvelse, men i stedet bliver det hans familie, som kan blive slået ihjel af de vilde hedninge.

Hans breder armene ud mod Paul, men Paul kravler i stedet op på skødet og hiver i hendes kjoles overdel. Han får en tår af det andet bryst. Hans gør en afværgende bevægelse; det er ikke efter hans hoved, at drengen skal blive ved med at være en unge, der hænger ved sin mors bryst. Han skal blive en rigtig dreng, der snart kan følge med sin far og gøre som han. Hun ignorerer hans indvending. De to børn lukker hende ude fra Hans' øjne, de danner en beskyttende skal.

Har Hans slet ikke overvejet, at hans drøm kræver hendes nærvær, ja, og hendes medvirken? Hun sætter sig rank op, så Paul glider ned af skødet, mens Niels igen et øjeblik smasker i søvne og sover videre.

Hun flytter forsigtigt Niels og knapper kjolen. Vuggen står i et hjørne i det varme køkken, Niels mærker ikke, at han bliver lagt. Havde han tænkt sig at rejse med en kone, der ikke var taget med på råd? Som om hendes vilje ikke eksisterer?

Senere er de begge i studereværelset. Børnene er lagt i seng, aftenen har længe ligget i mørket udenfor. Der er stille i huset. De store dyr gemmer sig i krogene, muse-
ne pusler i sprækkerne, væden siver ind i væggene. Den bliver holdt stangen af den flammende ild i kakkelovnen.

Der er seks skridt frem og seks tilbage i det ret smalle værelse. Med pinlig nøjagtighed går han helt ud til væggen og vender dernæst om. Foran hende tøver han, men hun ser lige ud i luften og venter.

– Da Niels forrige år sejlede med hvalfangerskibet. Han var jo ikke begejstret for landet, han havde ikke fundet andet end is og is og små mørke mennesker, der var parat til at snyde de norske.

– Ja, på den rejse fik han sit knæk, som han aldrig forvandt!

– Jo, det var en hård sejlads, og skibet fik ingen varer af betydning. De hollandske hvalfangere, som grønlænderne var vant til at handle med, havde allerede været der og hentet spæk og skind.

Det prikker i fingrene, og der er en begyndende hovedpine. Hun trækker skuldrene op og lader dem falde igen for at afslappe musklerne, men det hjælper ikke. Maven er tom, de har ganske vist lige spist, men maden smagte ikke, og hun lod det meste stå.

– Ja, Niels har jo advaret mig, men det var hans beretning, der åbnede mine øjne.

Han er standset op i det fjerneste hjørne, øjnene skinner gennem halvmørket.

– Vesterbygden langt oppe ad kysten er forladt og dens befolkning for længst uddød, men Østerbygden ved man ikke noget om, ikke engang dens placering. Man antager, at den må ligge på Østsiden af Grønland. I mere end et hundrede halvtreds år har de været isolerede, man har ikke hørt fra dem. Man siger, at man ikke har kunnet komme til for den mængde pakis, der altid ligger uden for kysterne, men har man prøvet for alvor?

– Er det en mand med kone og børn, du tænker på? Tænker du overhovedet på børnene? Vores børn?

– Jamen, den, der ikke er parat til at forlade far og mor og søster og bror for min skyld, er mig ikke værd, siger evangeliet.

Han står helt stille over for hende.

– Jeg er en dårlig præst, hvis jeg ikke gør det, og derfor har jeg skrevet til bisperne. Jeg har ikke peget på mig selv som den præst, der skulle til Grønland, men de tror åbenbart, at det var grunden til mit brev.

– Vi bliver aldrig enige om det her.

Han taler om nogle nordboere, som man ikke har haft kontakt med i 150 år.

– De findes vel slet ikke mere.

Stemmen er tør, hun må synke og synke. Hun har jo ventet på en mand, der ikke døde på havet, der kunne give hende og deres børn et sikkert liv.

– Du sætter al vor lykke over styr for nogle vilde ideers skyld. Gid jeg ikke havde giftet mig med dig, når du på denne måde kaster os ud i ulykke!

Hans ligger ved hendes side. Men afstanden mellem dem er som mellem to skibe, der er stødt på grund på hver sin revle.

Hans rækker ud efter hende, men hun rykker sig, ligger stiv som en pind og vender ansigtet væk. Hendes krop gør ondt, hun kan ikke bløde den fastlåste stilling yderst på kanten op, hun må ligge så stille, som om hun slet ikke er der. Hun har en hånd nede i vuggen til Lille Niels ved siden af sengen for dog at føle sig levende. Omsider begynder han at snorke.

De brune vægge af brede planker trykker sig sammen om hende. Paul sover dybt i sin seng ved væggen. Fra vinduet over toiletbordet sender månen en hvid stribe ind, som oplyser hendes mørke tøj på stolen og kludetæppet på gulvet. Den rammer kakkellovnen på den modsatte side. Der er kun en svag varme tilbage i ovnen, de sparer på brændet. Over hendes hoved bølger sengehimmels stribeede lærred, og madrassen har buler, hun aldrig før har mærket. Den sure smag i munden. Så flovt! Vennernes vrede over Hans' planer, at hun ikke kendte til dem! At hun ikke er

blevet taget med på råd! Han har glemt hende og børnene! Hun vender sig, sætter sig halvt op på albuen og stirrer på ham for at indprente sig dette væsen. Hun tager fat i ham for at kræve ham til regnskab. Han vender sig om på siden og sover videre. Hvad skulle det også hjælpe?

Kulden udenfor har bredt sig til soveværelset. Hendes krop trækker sig sammen i ufrivillige rystelser. Hans ligger på siden og puster svagt. Der udgår en rolig varme fra ham. Kulden æder sig ind på hende fra den anden side. Hun ser sit skelet med dets hvide knogler, føler hvordan huden langsomt forsvinder fra ansigtets oval, lårene blottes, maven åbner sig med denne skål af rødt ind til en isblok, der ligger inderst inde.

Niels klynker i sin vugge ved siden af hende og slår med hænderne i luften, han smasker efter noget, men da der intet er, klynker han mere. Med et nys vågner han rigtigt. Hun tager ham ind under dynen og lægger ham til, inden vrælet vækker Hans. Bagefter hyller hun ham ind i et rent stykke og lægger ham mellem dem i sengen. Han falder i søvn igen.

Tidligt på morgenen vågner Niels igen. Han er godt sulten, og tager hvad der er. Så falder han hen igen, og da hun lægger ham ved siden af sig, breder varmen sig til hende, og hun falder omsider i søvn.

Da hun bliver vækket langt op ad morgenen ved Niels' gråd, er hun forstumlet og så træt i benene, som om hun har gået hele natten. Pladsen ved siden af hende er tom, og udenfor breder det sene vinterlys sig. Hun lægger drengen til, han får en tør ble og en morgensang. Hun hælder vand op i vandfadet og skyller hoved og hals. Tænderne får en omgang. Så trækker hun i tøjjet, hoserne helt op til låret, underskørtet, uldklokken ovenover

og den lysebrune kjole med de smukke blomsterbroderier foran. Hun pakker drengen godt ind, snører dynen to gange rundt om kroppen og lægger ham i den store slynge, som hun tager på, så han hviler på hendes ryg. Hun banker hovedpuderne på plads og lægger dynerne over fodgærdet; med et sidste undersøgende blik rundt i værelset går hun nedenunder.

Der er ingen i køkkenet, pigen er vel optaget af grisen og køerne sammen med Paul. Gertrud tager en mellemmad, spiser halvdelen, drikker et halvt krus vand, lader resten stå. Gårdsdagens forsamling, hun ved snart ikke, hvad der er det værste, at Hans ikke havde fortalt hende om sine planer, og at hun skulle have dem at vide af menigheden. Eller at han overhovedet har de planer!

Fadeburet ligger ved siden af hovedhuset over gårdspladsen. Det er blevet koldere, den sure regn er afløst af et fint snefald, et tyndt lag dækker stenene. Himlen er kun lidt overtrukket. Det er ikke skyer, der giver store mængder. Pigen har sat den sparsomme mælk fra køerne på den øverste hylde. Hun drikker lidt, men mælken giver hende kvalme. Skinke og et brød, noget ost til middagsmaden; hun sætter det frem på bordet. Pigen må hente det senere.

I kostalden er der varmt, køerne vender sig efter hende. Hun klapper den ene og får et slik af en ru tunge på hånden, så hun tager saltstenen og rækker den ud til de fire køer efter tur. Tungerne slikker og slikker, indtil hun igen lægger stenen tilbage på hylden ved døren. De fortsætter den afbrudte formiddagsfordøjelse. Der er endnu lidt af høet tilbage fra høhøsten, men det er snart slut. Så må de æde tang, som karlen har samlet i store bunker i laden.